

Lesson 29 - PRK Abhyasam

5 - Friday July 21st, 2023

(RECORD)

ॐ सह नाववतु ।
सह नौ भुनक्तु ।
सह वीर्यं करवावहै ।
तेजस्विनावधीतमस्तु मा वद्विषावहै ।
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

Om Saha Nau-Avatu |
Saha Nau Bhunaktu |
Saha Viiryam Karavaavahai |
Tejasvi Nau-Adhiitam-Astu Maa Vidvissaavahai |
Om Shaantih Shaantih Shaantih ||
Meaning:



- 1: Om, May God Protect us Both (the Teacher and the Student),
- 2: May God Nourish us Both,
- 3: May we Work Together with Energy and Vigour,
- 4: May our Study be Enlightening and not give rise to Hostility,
- 5: Om, Peace, Peace, Peace.



SUBSCRIBE

Spiritual Mantra



Saraswati Mantra

सरस्वती नमस्तुभ्यं वरदे
कामरूपिणी विद्यारम्भं
करिष्यामि सिद्धिर्भवतु मे
सदा।

Vedastrologer.com

पठामि संस्कृतं नित्यं वदामि संस्कृतं सदा
ध्यायामि संस्कृतं सम्यक् वन्दे संस्कृत्मातरम्

Om Ayim Sriim Hriim Saraswati Devyai Namaha

ओम ऐम् श्रीम् ह्रीम् सरस्वती देव्यै नमः

What are the benefits of chanting Saraswati mantra?

- a. Doing regular chanting of Saraswati mantra improves your speech, memory and concentration in study.
- b. She removes your ignorance and refines your character by giving you good qualities like humility and culture.
- c. **Saraswati Mantra** gives you control over your speech, knowledge and wisdom.
- d. By chanting this mantra of saraswati maa with dedication, a student can pass his exam with good marks.
- e. Chanting Saraswati Mantra helps poets, writers and folk speakers to reach new heights of achievements.
- f. Close your eyes in contemplation and rub your hands together and then open your palms and say the karagre vasatir Lakshmi prayer

<https://youtu.be/YuKtKR3r0oM>

शब्दकोश ८० + २० = १००]

अभ्यास ५

(व्याकरण

(क) भवान् (आप, पुल्लिङ्ग), भवती (आप, स्त्रीलिङ्ग) । जनक (पिता), पुत्रः (पुत्र), उपाध्यायः (गुरु), नरः (मनुष्य), सूर्यः (सूर्य), चन्द्रः (चन्द्रमा), प्राज्ञः (विद्वान्), सज्जनः (सज्जन), दुर्जनः (दुर्जन), शिष्यः (शिष्य), प्रश्नः (प्रश्न) । (१३) । (ख) खाद् (खाना), क्रीड् (खेलना), पत् (गिरना), स्मृ (स्मरण करना), जि (जीतना), नी (ले जाना), ह (ले जाना, हरण करना) । (७) ।

सूचना—(क) जनक—प्रश्न, रामवत् । (ख) खाद्—ह, भवतिवत् ।

अभ्यास ५
शब्दकोश ८०+ २० = १००

(क) सर्वनाम + शब्द नाम (२+११=१३)

१। भवान् (आप पु०)

९। प्राज्ञः (विद्वान्)

२। भवती (आप स्त्री०)

१०। सज्जनः (सज्जन)

३। जनक (पिता)

११। दुर्जनः (दुर्जन)

४। पुत्रः (पुत्र)

१२। शिष्यः (शिष्य)

५। उपाध्यायः (गुरु)

१३। प्रश्नः (प्रश्न)

६। नरः (मनुष्य)

७। सूर्यः (सूर्य)

८। चन्द्रः (चन्द्रमा)

अभ्यास ५
शब्दकोश ८०+ २० = १००

(ख) (किया पदम् - ७)

१४। खाद् (खाना)

१५। क्रीड् (खेलना)

१६। पत् (गिरना)

१७। स्मृ (स्मरण करना)

१८। जि (जीतना)

१९। नी (लेजाना)

२०। ह (लेजाना, हरण करना)

सूचना

(क) जनक — प्रश्न - रामवत् (ख) खाद् — ह - भवतिवत्

भवती शब्दरूपाणि

(स्त्रीलिङ्गम्)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	भवती	भवत्यौ	भवत्यः
सम्बोधन	भवति	भवत्यौ	भवत्यः
द्वितीया	भवतीम्	भवत्यौ	भवतीः
तृतीया	भवत्या	भवतीभ्याम्	भवतीभिः
चतुर्थी	भवत्यै	भवतीभ्याम्	भवतीभ्यः
पञ्चमी	भवत्याः	भवतीभ्याम्	भवतीभ्यः
षष्ठी	भवत्याः	भवत्योः	भवतीनाम्
सप्तमी	भवत्याम्	भवत्योः	भवतीषु

भवत् शब्दरूपाणि

(पुंलिङ्गम्)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	भवान्	भवन्तौ	भवन्तः
सम्बोधन	भवन्	भवन्तौ	भवन्तः
द्वितीया	भवन्तम्	भवन्तौ	भवतः
तृतीया	भवता	भवद्भ्याम्	भवद्भिः
चतुर्थी	भवते	भवद्भ्याम्	भवद्भ्यः
पञ्चमी	भवतः	भवद्भ्याम्	भवद्भ्यः
षष्ठी	भवतः	भवतोः	भवताम्
सप्तमी	भवति	भवतोः	भवत्सु

HOME WORK

१. राम शब्द के पूरे रूप स्मरण करो । देखो शब्द संख्या १) । जनक आदि के तुल्य चलेंगे, अन्त में संक्षिप्त रूप लगाओ ।

२. भू— लट् (वर्तमान)

संक्षिप्त रूप

भवति	भवतः	भवन्ति	प्र० पु०	अति	अतः	अन्ति
भवसि	भवथः	भवथ	म० पु०	असि	अथः	अथ
वामि	भवावः	भवामः	उ० पु०	आमि	आवः	आमः

सूचना—खाद् आदि के रूप भवति के तुल्य चलेंगे । संक्षिप्त रूप अन्त में लगेंगे । जैसे—खादति, क्रीडति, पतति, स्मरति, जयति, नयति, हरति ।

नियम् स्मरण करो (नियम् ७, ८, ९)

*नियम ७—कर्ता (व्यक्तिनाम, वस्तुनाम आदि) में प्रथमा होती है ।

जैसे—रामः पठति । बालकः गच्छति ।

नियम ८—किसी को सम्बोधन करने (पुकारने) में संबोधन विभक्ति होती है ।

जैसे—हे राम !, हे कृष्ण !, हे देवदत्त !

नियम ९—भवत् (आप) शब्द के साथ सदा प्रथम पुरुष (अन्य पुरुष) आता

है, मध्यम पुरुष नहीं । भवत् के रूप पुल्लिङ्ग में चलते हैं—भवान्, भवन्तौ,
भवन्तः आदि । स्त्रीलिङ्ग में—भवती, भवत्यौ, भवत्यः—आदि । जैसे—

भवान् पठति, भवन्तौ पठतः, भवन्तः पठन्ति । भवती पठति । भवत्यौ

पठन्तः । भवत्यः पठन्ति ।

नियम १०

नियम १० - र् और ष् के बाद न् को ण् हो जाता है, यदि स्वर, ह्, य्, व्, र्, कवर्ग, पवर्ग, न्, बीच में हो तो भी। इन शब्दों में यह नियम लगेगा- राम, ईश्वर, नृप, ग्राम, पुत्र, नर, सूर्य, चन्द्र, शिष्य। अतः इनमें तृतीया एकवचन में एण और षष्ठी बहु० में आणाम् लगेगा।

RaShaabhyaam nO naha (रषाभ्याम् नो णः) (Ashtadhyayi suutram)

Natwam follows :

- $r, Sh, ru(R) + na \rightarrow Na$
- When $r, Sh, ru(R)$ letters are there before "na" $\rightarrow Na$
Ex. $V + i + Sh + n + u + :$ = viShNuhu
- All the swaraas , ka varga(ku), pa varga(pu) and ha, ya, va letters

Then Natwam $r, Sh, R + ku, pu, ha, ya, va + na \rightarrow Na$

For example : karuna

$K + a + r + u + n + a = karuNa$

Natwam does not follow :

- All the swaraas
- when 'n' halanth comes at the end of the word eg. rAman
- Cha varga(chu), Ta varga(Tu), ta varga(tu) , sha, Sha, sa letters

Then no Natwam

For example : raamaan

$R + aa + m + aa + n = Raamaan$

$r, Sh, ru(R) + chu, Tu, tu, sh, Sh, s + na \rightarrow Na \text{ X}$

Nathvam Rules

Rule 1



- विष्णुः
 - व्+इ+ष्+न्+उ+ः
 - व्+इ+ष्+ण्+उ+ः
 - विष्णुः
- कर्णः
 - क्+अ+र्+न्+अ+ः
 - क्+अ+र्+ण्+अ+ः
 - कर्णः
- पितृनाम्
 - प्+इ+त्+ऋ+न्+आ+म्
 - प्+इ+त्+ऋ+ण्+आ+म्
 - पितृणाम्
- कृष्णः
 - क्+ऋ+ष्+न्+अ+ः

Rule 2

र्/ष्/ऋ

+

- स्वरा:
 - (अ - औ)
- ह, य, व
- कवर्ग:
 - क, ख, ग, घ, ङ
- पवर्ग:
 - प, फ, ब, भ, म

+

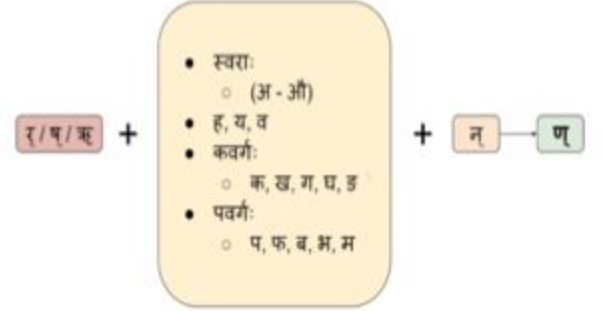
न्

ण्

Examples - Contd.

- दृश्यमानम्
 - द + ऋ + श् + य् + अ + म् + आ + न् + अ + म्
 - दृश्यमानम्
- मारीचेन
 - म् + आ + र् + ई + च् + ए + न् + अ
 - मारीचेन
- वार्तालापेन
 - व् + आ + र् + त् + आ + ल् + आ + प् + ए + न् + अ
 - वार्तालापेन

Rule 2



Natwam Rule examples

KarEna	→	K a r E + na = karENa
VRikShaanaam	→	V Ri k Sh aa + naam = vrikshaaNaam
Chaturnaam	→	Ch a t u r + naam = chaturNaam
KRiShnaha	→	K R i Sh + naha = kRiShNaha
nRinaam	→	n R i + naam = nRiNaam
garvEna	→	g a r v E + na = garvENa
ravinaa	→	r a v i + naa = raviNaa
puruShEna	→	P u r u Sh E + na = puruShENa
deerghEna	→	d e e r gh E + na = deerghENa
Prabhunaa	→	P r a bh u + naa = prabhuNaa
durgamEna	→	d u r g a m E + na = durgamENa
Vadareevanam	→	V a d a r e e v a + nam = vadareevaNam
raamEna	→	r aa m E + na = raamENa
narEshEna	→	n a r E sh E + na = narEshEna
karnEna	→	K a r n E + na = karNENa
mahaaraajEna	→	m a h aa r aa j E + na = mahaaraajEna
vaartaalaapEna	→	v aa r t aa l aa p E + na = vaartaalaapEna
maareechEna	→	m aa r ee ch E + na = maareechEna
halEna	→	h a l E + na = halEna
dEvaanaam	→	d E v aa + naam = dEvaanaam
bhOjanEna	→	bh O j a n E + na = bhOjanEna
Paandavaanaam	→	p aa n d a v aa + naam = paandavaanaam
baalEnaa	→	b aa l E + na = baalEna

Nathvam Rules

Rule 1 $\boxed{\text{र/ष/ऋ}} + \boxed{\text{न्}} \rightarrow \boxed{\text{ण्}}$

Rule 2

$\boxed{\text{र/ष/ऋ}} + \begin{cases} \bullet \text{ स्वराः} \\ \quad \circ (\text{अ-औ}) \\ \bullet \text{ ह, य, व} \\ \bullet \text{ कटगीः} \\ \quad \circ \text{ क, ख, ग, घ, ङ} \\ \bullet \text{ पटगीः} \\ \quad \circ \text{ प, फ, ब, भ, म} \end{cases} + \boxed{\text{न्}} \rightarrow \boxed{\text{ण्}}$

उदाहरण वाक्यः

अभ्यास ५

१. उदाहरण-वाक्यः—१. आप जाते हैं—भवान् गच्छति । २. आप सब जाते हैं—भवन्तः गच्छन्ति । ३. आप हँसती हैं—भवती हसति । ४. पुत्रः भोजनं खादति । ५. पुत्रः क्रीडति । ६. पुष्पं पतति । ७. रामः ईश्वरं स्मरति । ८. नृपः राज्यं जयति । ९. शिष्यः पुस्तकं तत्र नयति । १०. दुर्जनः धनं हरति ।

२. संस्कृत वनाओ :—(क) १. बालक घर जाता है । २. मनुष्य आते हैं
३. पुत्र पिता को नमस्कार करता है । ४. बालक सूर्य और चन्द्रमा को देखता
है । ५. शिष्य गुरु से कहता है (वद्) । ६. विद्वान् और सज्जन सत्य बोलते
हैं । ७. दुर्जन असत्य बोलते हैं । ८. बालक खाना खाता है । ९. पुत्र खेलता है
१०. फूल गिरता है । ११. शिष्य पाठ याद करता है । १२. राजा राज्य को
जीतता है । १३. बालक पुस्तक ले जाता है । १४. दुर्जन राज्य का हरण करता
है । (ख) १५. तू पढ़ता है । १६. तू सत्य बोलता है । १७. तू मोजन करता
है । १८. मैं यहाँ आता हूँ । १९. मैं खेलता हूँ । २०. मैं पुस्तक ले जाता हूँ
(ग) २१. आप यहाँ आते हैं । २२. आप सब वहाँ जाते हैं । २३. आप सत्य
बोलती हैं । २४. आप सब पुस्तकों पढ़ती हैं ।

अभ्यास ५ सम्स्कृत बनाओ

- १। बालक घर जाता है।
१ बालकः गृहं गच्छति।
- २। मनुष्य आते हैं। नराः आगच्छन्ति।
२। मनुष्याः आगच्छन्ति।
- ३। पुत्र पिता को नमस्कार करता है।
३। पुत्रः पितां नमस्करोति/ नमति।
- ४। बालक सूर्य और चन्द्रमा को देखता है।
४। बालकः सूर्यं चन्द्रं च पश्यति।
- ५। शिष्य गुरु से कहता है। (वद्)
५। शिष्यः गुरुं वदति।

सम्स्कृत बनाओ

६। विद्वान् और सज्जन् सत्य बोलते हैं ।

६। प्राज्ञाः सज्जनाः च सत्यं वदन्ति।

७। दुर्जन असत्य बोलते हैं।

७। दुर्जनाः असत्यं वदन्ति।

८। बालक खाना खाता है।

८। बालकः भोजनं खादति।

९। पुत्र खेलता है।

९। पुत्रः क्रीडति।

१०। फूल गिरता है।

१०। पुष्पं पतति।

सम्स्कृत बनाओ

११। शिष्य पाठ याद करता है।

११। शिष्यः पाठं स्मरति।

१२। राजा राज्य को जीतता है।

१२। नृपः राज्यं जयति।

१३। बालक पुस्तक ले जाता है।

१३। बालकः पुस्तकं नयति।

१४। दुर्जन राज्य का हरण करता है।

१४। दुर्जनः राज्यं हरति।

सम्स्कृत बनाओ

ख) १५। तू पढता है।

१५। त्वं पठसि।

१६। तू सत्य बोलता है।

१६। त्वं सत्यं वदसि।

१७। तू भोजन करता है।

१७। त्वं भोजनं करोषि।

१८। मैं यहां आता हूं।

१८। अहं अत्र आगच्छामि।

१९। मैं पुस्तक ले जाता हूं।

१९। अहं पुस्तकं नयामि।

सम्स्कृत बनाओ

- (ग) २०। आप यहां आते हैं।
२०। भवान् अत्र आगच्छति।
२१। आप सब वहां जाते हैं।
२१। भवन्तः सर्वे तत्र गच्छन्ति।
२३। आप सत्य बोलती हैं।
२३। भवती सत्यं वदति।
२४। आप सब पुस्तकें पढती हैं।
२४। भवत्यः सर्वे पुस्तकानि पठन्ति।

३. अशुद्ध वाक्य

(१) भवान् आगच्छसि ।

(२) भवती सत्यं वदसि ।

शुद्ध वाक्य

भवान् आगच्छति ।

भवती सत्यं वदति ।

नियम

९

९

४. अभ्यास—(क) २ (ख) को द्विवचन और बहुवचन में बदलो । (ख)

इन घातुओं के लट् के पूरे रूप लिखो—भू, पठ्, गम्, वद्, आगम्, वृश्, स्था, पा, घ्रा, सद्, खाद्, नी, ह् । (ग) इन शब्दों के पूरे रूप लिखो—राम, बालक, मनुष्य, नर, जनक, पुत्र ।

(क) विभाग को द्विवचन में बदलो

१। बालक घर जाता है।

बालकौ गृहे गच्छतः।

२। मनुष्य आते हैं।

मनुष्यौ आगच्छतः।

३। पुत्र पिता को नमस्कार करता है।

पुत्रौ पितरं नमतः।

४। बालक सूर्य और चन्द्रमा को देखता है

बालकौ सूर्यं चन्द्रं च पश्यतः।

५। शिष्य गुरु से कहता है। (वद्)

५। शिष्यौ गुरुं वदतः।

सम्स्कृत बनाओ

६। विद्वान् और सज्जन् सत्य बोलते हैं ।

६। प्राज्ञौ सज्जनौ च सत्यं वदतः।

७। दुर्जन असत्य बोलते हैं।

७। दुर्जनौ असत्यं वदतः।

८। बालक खाना खाता है।

८। बालकौ भोजनं खादतः।

९। पुत्र खेलता है।

९। पुत्रौ क्रीडतः।

१०। फूल गिरता है।

१०। पुष्पौ पततः।

सम्स्कृत बनाओ

११। शिष्य पाठ याद करता है।

११। शिष्यौ पाठं स्मरतः।

१२। राजा राज्य को जीतता है।

१२। नृपौ राज्यं जयतः।

१३। बालक पुस्तक ले जाता है।

१३। बालकौ पुस्तकं नयतः।

१४। दुर्जन राज्य का हरण करता है।

१४। दुर्जनौ राज्यं हरतः।

(ख) विभाग को द्विवचन और बहु वचन में बदलो

ख) १५। तू पढता है।

१५। त्वं पठसि। युवां पठथः। यूयं पठथ

१६। तू सत्य बोलता है।

१६। त्वं सत्यं वदसि। युवां सत्यं वदथः। यूयं सत्यं वदथ।

१७। तू भोजन करता है।

१७। त्वं भोजनं करोषि। युवां भोजनं कुरुथः। यूयं भोजनं कुरुथ।

१८। मैं यहां आता हूं।

१८। अहं अत्र आगच्छामि। आवां अत्र आगच्छावः। वयं अत्र आगच्छामः।

१९। मैं पुस्तक ले जाता हूं।

१९। अहं पुस्तकं नयामि। आवां पुस्तकं नयावः। वयं पुस्तकं नयामः।

लट् लकार भू, पठ्, नम्, वद्, आगम्, दृश्, स्थ, पा, घ्रा, सद्, खाद्, नी, ह्,

भू सत्तायाम् - भ्वादिः - कर्तरि प्रयोगः परस्मै पदम्

< भू

तुलना

अभ्यासाः

लट् लकारः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथम पुरुषः	भवति	भवतः	भवन्ति
मध्यम पुरुषः	भवसि	भवथः	भवथ
उत्तम पुरुषः	भवामि	भवावः	भवामः

कर्तरि प्रयोगः परस्मै पदम्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथम पुरुषः	पठति	पठतः	पठन्ति
मध्यम पुरुषः	पठसि	पठथः	पठथ
उत्तम पुरुषः	पठामि	पठावः	पठामः

कर्तरि प्रयोगः परस्मै पदम्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथम पुरुषः	नमति	नमतः	नमन्ति
मध्यम पुरुषः	नमसि	नमथः	नमथ
उत्तम पुरुषः	नमामि	नमावः	नमामः

कर्तरि प्रयोगः परस्मै पदम्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथम पुरुषः	वदति	वदतः	वदन्ति
मध्यम पुरुषः	वदसि	वदथः	वदथ

कर्तरि प्रयोगः परस्मै पदम्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथम पुरुषः	आगच्छति	आगच्छतः	आगच्छन्ति
मध्यम पुरुषः	आगच्छसि	आगच्छथः	आगच्छथ
उत्तम पुरुषः	आगच्छामि	आगच्छावः	आगच्छामः

कर्तरि प्रयोगः परस्मै पदम्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथम पुरुषः	पिबति	पिबतः	पिबन्ति
मध्यम पुरुषः	पिबसि	पिबथः	पिबथ
उत्तम पुरुषः	पिबामि	पिबावः	पिबामः

दृश

पश्यति	पश्यतः	पश्यन्ति
पश्यसि	पश्यथः	पश्यथ
पश्यामि	पश्यावः	पश्यामः

अस्ति	स्तः	सन्ति
असि	स्थः	स्थ
अस्मि	स्वः	स्मः

स्था

कर्तरि प्रयोगः परस्मै पदम्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथम पुरुषः	तिष्ठति	तिष्ठतः	तिष्ठन्ति
मध्यम पुरुषः	तिष्ठसि	तिष्ठथः	तिष्ठथ
उत्तम पुरुषः	तिष्ठामि	तिष्ठावः	तिष्ठामः

घ्रा धातु रूपाणी - लट् लकारः

कर्तरि प्रयोगः परस्मै पदम्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथम पुरुषः	जिघ्रति	जिघ्रतः	जिघ्रन्ति
मध्यम पुरुषः	जिघ्रसि	जिघ्रथः	जिघ्रथ
उत्तम पुरुषः	जिघ्रामि	जिघ्रावः	जिघ्रामः

सद् - लट लकारः

कर्तरि प्रयोगः परस्मै पदम्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथम पुरुषः	सीदति	सीदतः	सीदन्ति
मध्यम पुरुषः	सीदसि	सीदथः	सीदथ
उत्तम पुरुषः	सीदामि	सीदावः	सीदामः

कर्तरि प्रयोगः परस्मै पदम्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथम पुरुषः	खादति	खादतः	खादन्ति
मध्यम पुरुषः	खादसि	खादथः	खादथ
उत्तम पुरुषः	खादामि	खादावः	खादामः

नी , ह

कर्तरि प्रयोगः परस्मै पदम्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथम पुरुषः	नयति	नयतः	नयन्ति
मध्यम पुरुषः	नयसि	नयथः	नयथ
उत्तम पुरुषः	नयामि	नयावः	नयामः

कर्तरि प्रयोगः परस्मै पदम्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथम पुरुषः	हरति	हरतः	हरन्ति
मध्यम पुरुषः	हरसि	हरथः	हरथ
उत्तम पुरुषः	हरामि	हरावः	हरामः

Vibhaktis

विद्वस् शब्दरूपाणि

(पुंलिङ्गम्)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	विद्वान्	विद्वान्सौ	विद्वान्सः
सम्बोधन	विद्वन्	विद्वान्सौ	विद्वान्सः
द्वितीया	विद्वान्सम्	विद्वान्सौ	विदुषः
तृतीया	विदुषा	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भिः
चतुर्थी	विदुषे	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भ्यः
पञ्चमी	विदुषः	विद्वद्भ्याम्	विद्वद्भ्यः
षष्ठी	विदुषः	विदुषोः	विदुषाम्
सप्तमी	विदुषि	विदुषोः	विद्वत्सु

सज्जत् शब्दरूपाणि

(पुंलिङ्गम्)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	सज्जन्	सज्जन्तौ	सज्जन्तः
सम्बोधन	सज्जन्	सज्जन्तौ	सज्जन्तः
द्वितीया	सज्जन्तम्	सज्जन्तौ	सज्जतः
तृतीया	सज्जता	सज्जद्भ्याम्	सज्जद्भिः
चतुर्थी	सज्जते	सज्जद्भ्याम्	सज्जद्भ्यः
पञ्चमी	सज्जतः	सज्जद्भ्याम्	सज्जद्भ्यः
षष्ठी	सज्जतः	सज्जतोः	सज्जताम्
सप्तमी	सज्जति	सज्जतोः	सज्जत्सु

प्राज्ञ शब्दरूपाणि

(पुंलिङ्गम्)

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	प्राज्ञः	प्राज्ञौ	प्राज्ञाः
सम्बोधन	प्राज्ञ	प्राज्ञौ	प्राज्ञाः
द्वितीया	प्राज्ञम्	प्राज्ञौ	प्राज्ञान्
तृतीया	प्राज्ञेन	प्राज्ञाभ्याम्	प्राज्ञैः
चतुर्थी	प्राज्ञाय	प्राज्ञाभ्याम्	प्राज्ञेभ्यः
पञ्चमी	प्राज्ञात् / प्राज्ञाद्	प्राज्ञाभ्याम्	प्राज्ञेभ्यः
षष्ठी	प्राज्ञस्य	प्राज्ञयोः	प्राज्ञानाम्
सप्तमी	प्राज्ञे	प्राज्ञयोः	प्राज्ञेषु

३. अशुद्ध वाक्य

शुद्ध वाक्य

नियम

(१) भवान् आगच्छसि ।

भवान् आगच्छति ।

९

(२) भवती सत्यं वदसि ।

भवती सत्यं वदति ।

९

४. अभ्यास—(क) २ (ख) को द्विवचन और बहुवचन में बदलो । (ख)

इन घातुओं के लट् के पूरे रूप लिखो—भू, पठ्, गम्, वद्, आगम्, दृश्, स्था,

पा, घ्रा, सद्, खाद्, नी, ह् । (ग) इन शब्दों के पूरे रूप लिखो—राम,

बालक, मनुष्य, नर, जनक, पुत्र ।

५. वाक्य बनाओ—खादति, क्रीडामि, स्मरामि, भवान्, भवती, भवत्यः ।

६. रिक्त स्थान भरो—(लट् लकार) १. भवान् (हत्) । २. भवती (पठ्) ।

३. बालकाः (पठ्) । ४. वयं (क्रीड्) । ५. यूयं (वद्) । ६. पुष्पाणि

(पठ्) ७. दुर्जनः बालिकां (हृ) । ८. यूयं किं (खाद्) ?

सुभाषितानि

सत्यं ब्रूयात् प्रियं ब्रूयात्
न ब्रूयात् सत्यमप्रियं ।
प्रियं च नानृतं ब्रूयात्
एष धर्मः सनातनः

**Speak truth, speak nice things sweetly.
Don't speak incorrect things even nicely.
This is eternal practice.**

CLOSING PEACE PRAYER

अमरकोशः

ॐ सर्वे भवन्तु सुखिनः ।
सर्वे सन्तु निरामयाः ।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु ।
मा कश्चित् दुःख भाग्भवेत् ॥
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

(Brihadaraanyaka Upanishad 1.4.14)